

راهکارهای تدریس موفق در آموزش مجازی و نقش ارتباط موثر در آن

اعظم جعفری^۱

^۱ کارشناسی، علوم اجتماعی

Aazam1398.jufary1358@gmail.com

چکیده

با شیوع ویروس کرونا، آموزش مجازی جایگزین آموزش حضوری در نظام تعلیم و تربیت گردید. در ابتدای این آموزش تصور می‌شد که تدریس جریانی یک طرفه داشته و امکان مشارکت فعال دانش‌آموزان ممکن نمی‌باشد اما یکی از راه‌کارهای ارائه تدریس موفق، نحوه ارتباط‌گیری معلمان با دانش‌آموزان در کلاس درس بود. بر این اساس پژوهش حاضر با هدف «راهکارهای تدریس موفق در آموزش مجازی و نقش ارتباط موثر در آن» انجام گرفته است. روش پژوهش حاضر از نوع کیفی بوده و شیوه‌گردآوری داده‌ها نیز مبتنی شیوه کتابخانه‌ای و اسنادی می‌باشد و نحوه تحلیل داده‌ها نیز مبتنی بر رویکرد توصیفی - تحلیلی می‌باشد. یافته‌های پژوهش حاکی از آن است که در آموزش هرچه بیشتر بین فراگیران و معلمان تعامل و ارتباط دوسویه باشد میتوان از آن بیشتر بهره برد. و با تعامل و همکاری می‌توان با چالش‌های پیش رو کنار آمد، به ویژه زمانی که ما میخواهیم در آموزش پاداش و تنبیه هم داشته باشیم. روش پژوهش ما در این مقاله به صورت کیفی و کتابخانه‌ای است. این مقاله میتواند برای بهتر شدن فرایند آموزش و شرکت دادن دانش‌آموزان در بحث‌های کلاسی مفید باشد و معلمان می‌توانند با مطالعه این مقاله نسبت به نیازهای فراگیران و آموزش آنها آگاهی پیدا کنند.

واژگان کلیدی: تعلیم و تربیت، آموزش مجازی، کرونا، تدریس، مشارکت، ارتباط

۱- مقدمه

از نظر چارلز تی لور (۱۹۳۱) بزرگترین چالش، فهم دیگری است. راه فهم دیگری و به دنبال آن فهم جامعه، از طریق فهم هوشمندانه فردیت منحصر به فرد هر شخصی میسر است. پایه و اساس سلامت اخلاقی هر فردی خود کنشگری است. پس در ابتدای امر باید خود را بشناسم و به فردیت خود پی ببریم. فضای مجازی عرصه ای نو با قابلیت ها، تنوع و ویژگی های بارز، بستری برای تحقق آرمان ها و اهداف بشری است و امکان رشد و تعالی فرد در آن فراهم است. اسپینوزا می گوید مردم جز خود پرستی چاره ای ندارند اما این خود پرستی باید بر اساس واقعیات و موازین عقلی باشد. پس در فضای مجازی هر فرد سعی دارد خود برتر را نشان دهد و با توجه به این، خود برتر بینی کاذبی که در فضای مجازی وجود دارد امکان شناخت فردیت هر فرد بسیار سخت می شود. بسیار کسانی را می بینید که در فضای مجازی به دنبال نشان دادن نقاط قوت خود هستند و نقاط ضعف خود را نشان نمی دهند. همین امر سبب شده که شناسایی افراد در فضای مجازی سخت شود. از یافته های جان دیویی (۱۹۵۲-۱۸۵۹) فیلسوف آمریکایی این است که تربیت را فرایندی از زندگی می دانست و نه تدارکی برای زندگی. تربیت از دیدگاه دیویی جزو لاینفک زندگی است و نمی شود زندگی را بدون تربیت و آموزش تصور کرد. از نگاه جان لاک ما انسان ها از زمانی که به دنیا می آییم در معرض آموزش هستیم و این آموزش از دیدگاه ژان ژاک روسو متناسب با ذات ما و بر اساس نقشه طبیعت رخ می دهد. جان دیویی انتظار داشت آموزگاران کودکان را بیشتر در ساختن تصاویری واقعی از خود آشنا کنند. خود شناسی در فضای مجازی و نشان دادن خود واقعی در دنیای امروز بسار سخت است. در فضایی که هیچ کس خود واقعی اش را نشان نمی دهد خود به خود عزت نفس هم در آن فضا بالا می رود اما شرط این است که در دنیای واقعی هم این طور باشیم. در دنیای واقعی باید مسولیت بپذیریم، همسر انتخاب کنیم، فرزند تربیت کنیم. باید حواسمان باشد که غرق در فضای مجازی نشویم. سالم الصفا می گوید خداوند تنها دوست دارد که ما تربیت شویم پس باید بدانیم تربیت دست خود انسانهاست و خود باید تربیت را بپذیرند. برای خداوند معصوم آفریدن ما انسان ها کار دشواری نبود، شاید به خاطر این باشد که در طی فرایند یادگیری خروارها خروار لذت ببریم. پس سعی کنیم از یادگیری مان لذت ببریم چرا که هیچ لذتی بالاتر از شناخت درک و معرفت نیست.

ارتباط، فرایند انتقال پیام و اطلاعات از فردی به فرد دیگر است. اما این اطلاعات باید بین فرد فرستنده و گیرنده هم معنی باشد. ما در همه حال درگیر ارتباط هستیم، چه کلامی و چه غیر کلامی. زمانی که با شخصی در حال صحبت کردیم یا در کلاس درس در حال سخنرانی هستیم ارتباطمان از نوع کلامی می باشد. اما وقتی که با حرکات بدن مانند دستها و صورت سعی در انتقال پیام داریم ارتباط ما از نوع غیر کلامی است. از مهم ترین نوع ارتباط، ارتباط با خود می باشد که به آن خودشناسی می گویند. این نوع از تعامل که در قسمت قبل هم به آن اشاره شد خمیر مایه تعامل با دیگران و محیط است. اگر می خواهیم تعاملی سازنده داشته باشیم ابتدا باید خود را بشناسیم یعنی باید با مهارت ها، صفات و توانایی خودمان آشنا باشیم. بزرگترین روش برای شناخت محیط و دیگران خودشناسی است. کسانی که در ابتدای امر خودشان را شناختند توانستند دنیای خود را عوض کنند و مسیر زندگی خود و حتی اطرافیان شان را تغییر دهند. بسیاری از مشاهیر، علما، دانشمندان ابتدا به ذات خود پی بردند و بعد به دنبال ذات هستی و محیط رفتند. و توانستند به کشفیات بزرگی دست بزنند. فراگیران باید از ارتباط با محیط باید نهایت استفاده را ببرند و دانش خود را افزایش دهند. در فضای مجازی به دلیل اینکه ما با اطلاعات گسترده و افراد زیادی روبه رو هستیم می توانیم بیشتر از مزایای ارتباط بهره مند شویم. به عقیده جان لاک انسان مانند لوح سفیدی به دنیا می آید و از هر اندیشه و تصویری خالی است. حال این ذهن چگونه تجهیز می شود؟ دانش و استدلال از کجا به دست می آید؟ پاسخ آن تجربه است. به گفته این نظریه پرداز همه دانش ما از تجربیات شکل می گیرد. این تجربیات باید با ارتباطی که در محیط و تعاملی که با دیگران داریم، ساخته شود. امروزه فضای مجازی بستری را برای کسب تجربیات فراهم کرده. ارتباط و به دنبال آن کسب تجربیات در فضای مجازی بسیار مهم است چون دانش ما بر اساس همین ارتباط و تعامل شکل می گیرد. کارل یاسپرس (۱۸۸۳-۱۹۶۲) بزرگترین عیب آموزش و پرورش امروز را، فراموش کردن انسان و ارتباط بین آدمی است. معلمان ما متأسفانه کمترین ارتباط را با دانش آموزان برقرار می کنند. به عقیده مونتسوری (۱۸۷۰-۱۹۵۲) معلم باید فضا را برای فراگیران فراهم کند تا دانش آموزان خود دست به اکتشاف و تحقیق و تفحص بزنند. این کشف و تفحص بدون تعامل مستمر دانش آموزان و معلم هیچ گاه رخ نمی دهد. پس یادگیری در گرو تعامل است. یکی از معایبی که فضای مجازی دارد و اکثریت به آن ایمان دارند نبود ارتباط واقعی است. و این ارتباط ناقصی که در فضای مجازی شکل گرفته نتایج خوبی را نمی تواند به همراه داشته باشد. اما همین ارتباط مجازی اندکی می تواند مفید واقع شود. به شرط اینکه معلم سعی کند در کلاس های مجازی گفتگویی بین دانش آموزان ایجاد کند و دائماً از آنها نظر خواهی کند. و از آنها بخواهد در این فضا با سایر همکلاسی ها تعامل و تحقیقات مشترک داشته باشند.

۲- روش تحقیق:

روش پژوهش حاضر از نوع کیفی بوده و شیوه گردآوری داده‌ها مبتنی بر شیوه کتابخانه‌ای و اسنادی می‌باشد. روش تحلیل داده‌ها نیز مبتنی بر رویکرد توصیفی و تحلیلی می‌باشد.

۳- یافته‌های پژوهش:

امروزه شبکه‌های اجتماعی بر روی وب سایت‌های اینترنتی قرار دارند و میلیون‌ها نفر علائق خود را در آنها به اشتراک گذاشته و تصاویر، فیلم و فایل‌های مختلف را در دسترس کاربران این شبکه‌ها قرار می‌دهند. این شبکه‌ها به این دلیل اجتماعی نامیده می‌شوند که امکان برقراری ارتباط دوستان و همکاران را فراهم می‌نمایند. این شبکه باعث شده اند که دهکده‌ای جهانی شکل بگیرد و همه انسانها به سادگی از حال و اوضاع یکدیگر خبردار شوند. در سریع‌ترین زمان ممکن اطلاعات در دنیا می‌چرخد و دانشمندان راحت‌تر می‌توانند تحقیقات خود را انجام دهند و از اکتشافات جدید در علم باخبر بشوند. برای همین است که نمی‌توانیم از تاثیر اینترنت بر مطالعات و موفقیت‌های دانشمندان و پژوهشگران چشم‌پوشی کنیم.

انسان موجودی متفاوت از تمام موجودات است و از امتیازاتی برخوردار است که مختص اوست. انسان موجودی است که استعدادهای رسیدن به کمال در درون او گذاشته شده است. استعدادهایی که بر اثر تعلیم و تربیت صحیح شکوفا شده و یا بر اثر رها شدن یا تربیت ناصحیح به تباهی کشیده شده است. تربیت جایگاهی والا دارد و اگر راه تربیت صحیح انسان را بشناسیم می‌توانیم از انحرافات جلوگیری کنیم. در امر تعلیم و تربیت، تشویق و تنبیه به عنوان یکی از محرک‌های مهم تلقی می‌شود. تشویق و تنبیه می‌تواند دانش‌آموز را در مسیر درست قرار دهد. تشویق درست می‌تواند مفید و سازنده باشد و در فراگیران انگیزه ایجاد کند.

تشویق، با توجه به نوع پاداش به چند دسته تقسیم می‌شود.

الف) شیوه کلامی: یکی از معمول‌ترین شیوه تشویق‌ها، تشویق کلامی است. در این نوع تشویق معلم با گفتن جمله‌ای مهربانانه به فراگیر، به او انگیزه می‌دهد.

ب) شیوه مالی: در این نوع تشویق سعی می‌شود به مخاطب پاداش مالی داده شود. این روش بیشتر در مسابقات انجام می‌شود.

ج) شیوه عاطفی و روانی: در این شیوه باید به دانش‌آموز دلگرمی داد، محبت کرد و نسبت به او رفتاری پسندیده انجام داد.

یکی از متداول‌ترین روش‌های تنبیه نکوهش و توبیخ لفظی است. و یکی از روش‌های تنبیه که روانشناسان آن را جایز نمی‌دانند، تنبیه بدنی است. دلایل اسکینر بر علیه تنبیه.

الف) تنبیه آثار هیجانی نامطلوبی دارد. شخص در هنگام تنبیه می‌ترسد و این ترس به محرک‌هایی که هنگام تنبیه در آنجا حضور دارند، تعمیم می‌یابند. ب) تنبیه به ارگانسیم می‌گوید چه کاری را انجام دهد، اما اینکه ارگانسیم باید در قبال حذف پاسخ چه کاری انجام دهد مشخص نیست. ج) تنبیه باعث پرخاشگری فراگیر می‌شود.

الف) روش‌های تشویق دانش‌آموزان در فضای مجازی.

۱. بیان نکات مثبت تکالیف در قالب فایل صوتی

۲. ارسال فعالیت‌های دانش‌آموزان برتر در گروه کلاسی و مدرسه و معرفی آنان

۳. مسولیت دادن به دانش‌آموز و توجه کردن به او در کلاس مجازی

۴. از دانش‌آموز بخواهیم قسمتی از کتاب را تدریس کند.

ب) روش‌های تنبیه در فضای مجازی.

۱. یکی از روش‌ها این است که به دانش‌آموز اجازه دهیم تا سرحد دلزدگی به رفتار خود ادامه دهد.

۲. دور کردن هدفی است که باعث می‌شود فراگیر، رفتار نامطلوب را انجام دهد.

۳. برخی رفتارها به اقتضای سن دانش‌آموزان است و بعد از مدتی از بین می‌رود

۴. ارائه تکلیف به دانش‌آموزی که رفتار ناصحیح را انجام داده.

از زمانی که بیماری کرونا در تمام کشورهای جهان از جمله ایران شیوع پیدا کرده تا به امروز اجرای صحیح کلاس های درس مختل شده و در بستر فضای مجازی صورت گرفته است. همواره یکی از دغدغه های معلمان، مدیران، دانش آموزان و اولیا فراگیری تمام و کمال دروس توسط دانش آموزان در کلاس های آنلاین می باشد. یکی از دغدغه ها در آموزش از راه دور، تعامل و ارتباط معلمان با دانش آموزان است. در آموزش حضوری ارتباط بصری زنده بین معلم و شاگردان مستحکم تر است. دانش آموزان در کلاس حضوری خواه و ناخواه در بحث کلاسی شرکت می کنند و این می تواند به رشد شخصیت اجتماعی دانش آموز کمک کند. در آموزش حضوری معلم بر کلاس درس اشراف داشت و می توانست به دانش آموزان ضعیف و کم توان توجه بیشتر داشته باشد. اما این ارتباط در فضای مجازی خدشه دار شده است. در آموزش مجازی معلوم نیست که دانش آموز به درس توجه دارد یا خیر؟ ارتباط مستقیم یکی از چالش های آموزش آنلاین است که معلمان باید در تقویت آن کوشا باشند.

استفاده از مزایای آموزش مجازی

پرهزینه بودن رفت و آمد و وقت گیر بودن آن باعث می شد که آموزش حضوری در دقایق و ساعات های اول تدریس آن کیفیت لازم را نداشته باشد. بسیاری از پژوهش ها در حوزه تعلیم و تربیت این را نشان داده که دروس سختی مانند زبان انگلیسی و ریاضیات در ساعات اولیه تدریس نمی تواند خود را خوب در ذهن دانش آموزان پیدا کند.

در آموزش حضوری، برای برخی دروس باید وسایلی تهیه کرد مانند درس علوم تجربی که نیاز به آزمایشگاه هم دارد. همین امر هزینه های فراوانی را برای مدرسه به همراه داشت. اما در آموزش مجازی معلم می تواند با استفاده از ویدئو هایی که در فضای مجازی وجود دارد، منظور درس را شاید بهتر از آموزش حضوری به مخاطبان برساند.

در کلاس های حضوری دانش آموزان برای اینکه بتوانند دروس را در روزهای آتی مرور کنند باید سعی کنند که از گفته های معلم خود نکته برداری کنند. اما در آموزش مجازی معلم می تواند ویدئو و صدای خود را در هنگام تدریس در اختیار دانش آموزان قرار دهد تا هر زمانی که اراده کردند بتوانند، درس را مجدد مرور کنند.

نکته دیگر اینکه در آموزش حضوری به دلیل محدودیت زمان، معلم نمی تواند به همه دانش آموزان رسیدگی کند و در جریان پیشرفت و پسرفت آنان قرار گیرد. اما در فضای مجازی معلم به راحتی و در طول شبانه روز می تواند با دانش آموز خود در ارتباط باشد.

معلم موفق، در جریان آموزش مجازی

- الف) معلم موفق دانش آموز را با انبوهی از اطلاعات مواجه نمی کند.
- ب) معلم موفق شیوه یادگیری در آموزش مجازی را به دانش آموزان یاد می دهد.
- ج) معلم موفق در ابتدای امر نقشه راهی برای ادامه تدریس به دانش آموزان می دهد.
- د) معلم موفق در آموزش مجازی، از تمامی دانش آموزان در بحث های کلاسی استفاده می کند.
- ه) معلم موفق، به کلاس و فراگیران از بالا به پایین نگاه نمی کند بلکه نگاهی برابر دارد.
- و) معلم موفق نه تنها یاد دهنده است بلکه خود نیز در جریان آموزش یاد گیرنده هم هست.
- ی) معلم موفق معلمی است که اطلاعات خود را به روز کند.

دانش آموز موفق در آموزش مجازی

- الف) دانش آموز موفق متناسب با نیازها و گفته های معلم خود پیش می رود.
- ب) دانش آموز موفق به دنبال ارتباط و تعامل موثر با هم کلاسی ها، معلم، و جریان آموزش است.
- ج) دانش آموز موفق قبل از شروع کلاس مجازی اطلاعات مورد نیاز کلاس را جمع آوری می کند.
- د) دانش آموز موفق به یادگیری در کلاس مجازی بسنده نمی کند. و به دنبال یادگیری بیشتر می باشد.

۴- نتیجه گیری:

با توجه به مطالب ارائه شده به این نتیجه رسیدیم که کلید موفقیت در آموزش مجازی، ارتباط و تعامل بین معلم و دانش آموزان است. تدریسی می تواند موفقیت آمیز باشد که در آن نظرات و گفته های دانش آموزان استفاده شده باشد. تدریس در کلاس مجازی اگر به روش سخنرانی یک طرفه باشد و معلم نقش دانش آموزان را نادیده بگیرد آن آموزش به بن بست می خورد. معلمان در اجرای آموزش در فضای مجازی باید کلاس را به سمت کار گروهی سوق دهند، تا بتوانند به تمام اهداف خود در جریان آموزش برسند. معلمان زمانی میتوانند با چالش های آموزش مجازی روبرو شوند که از خود فراگیران کمک بگیرند و آنان را در جریان آموزش دخالت دهند.

منابع

- کمالی و ذاکری (۱۳۹۸) یادگیری در فضای مجازی ، تهران، انتشارات پشتیبان
- بالا کریشن و سولو (۱۳۹۸) به کارگیری رسانه در آموزش، محبوبه سادات یاسینی، بی جا، پشتیبان
- یوسف زایدیه اشرف جلال (۱۳۹۸) فرصت های آموزشی شبکه های اجتماعی، نیلوفر روستایی ، تهران، پشتیبان
- نصیری بختیاری (۱۳۹۸) مهارت های ارتباطی ، تهران، پشتیبان
- مسعود نظرزاده و مهدی میرزایی (مهر و آبان ۱۳۹۹) چالش های اعتیاد دانش آموزان نوجوان به فضای مجازی در ایام شیوع ویروس کرونا و ارائه راهکارهای خودمراقبتی پیشگیرانه در پسا کرونا، ش ۳۴ و ۳۵، ص ۵۶ تا ۷۳